

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/26/2009

POLACY O MINIONYM DWUDZIESTOLECIU

KOMUNIKAT Z BADAŃ

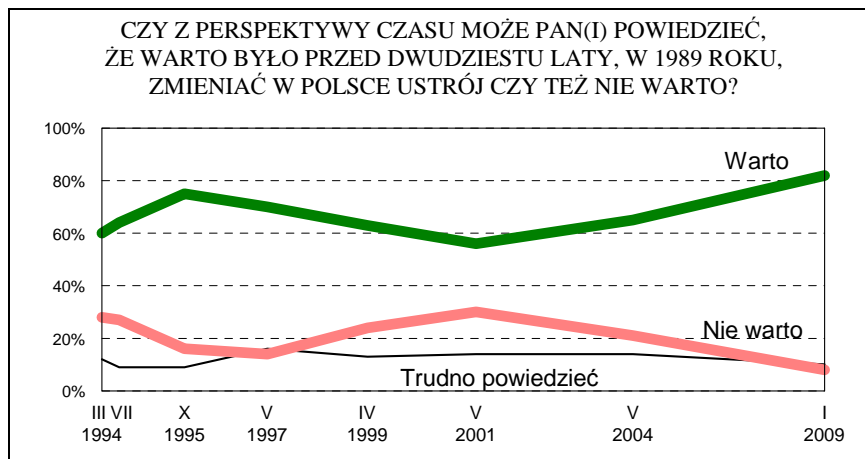
WARSZAWA, LUTY 2009

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

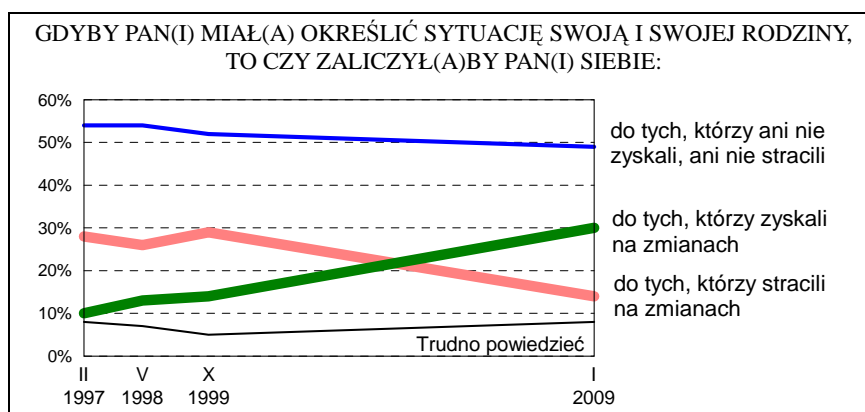

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
3 października 2008 roku

- ❑ Ostatnie pięciolecie przyniosło bezprecedensowy wzrost liczby osób zadowolonych ze zmiany ustroju w naszym kraju. Jest to najwyższy z dotychczas notowanych poziom akceptacji przemian ustrojowych w Polsce.

- ❑ Zdaniem co drugiego Polaka (49%) koszty zmiany ustroju były wprawdzie duże, ale warte poniesienia. O tym, że koszty te okazały się o wiele za duże w stosunku do uzyskanych rezultatów, przekonana jest niespełna jedna piąta badanych (18%).
- ❑ W ciągu obecnej dekady odsetek Polaków mających poczucie, że oni sami i ich rodziny zyskali na przemianach ustrojowych, wzrósł ponad dwukrotnie, w tym samym stopniu zmalał odsetek tych, którzy uważają, że na nich stracili.

- ❑ Jednocześnie połowa badanych (50%) uważa, że szanse, jakie dawały Polsce przemiany ustrojowe po roku 1989, nie zostały wykorzystane w dostatecznym stopniu.

Mija właśnie dwadzieścia lat od zapoczątkowania w Polsce procesu transformacji ustrojowej. Zasadne jest więc pytanie, jak Polacy oceniają skutki tego procesu dla kraju oraz dla siebie osobiście i swojej rodziny, jakie uczucia wzbudza w nich minione dwudziestolecie, a także z jakimi uczuciami patrzą w przyszłość. Zapytaliśmy o to w styczniowym sondażu¹.

AKCEPTACJA PRZEMIAN

Odkąd monitorujemy poparcie dla zmian systemowych, a czynimy to od początku lat dziewięćdziesiątych, zdecydowana większość Polaków uważa, że warto było w 1989 roku zmieniać w Polsce ustrój, jednak skala tej akceptacji ulegała zmianom.

Dotychczas największe poparcie dla transformacji ustrojowej zarejestrowaliśmy w połowie ubiegłej dekady, kiedy trzy czwarte badanych uważało, że warto było w 1989 roku zmieniać ustrój. Jednak w następnych latach odsetek osób akceptujących zmianę ustroju się zmniejszał. Najniższy odnotowaliśmy w 2001 roku – wówczas był on nawet mniejszy niż po pierwszych pięciu latach transformacji, zaledwie przekraczając połowę ogółu badanych. Ale już w 2004 roku, po upływie piętnastu lat od zapoczątkowania tego procesu, ponownie dwie trzecie Polaków twierdziło, że jednak warto było dokonywać zmian.

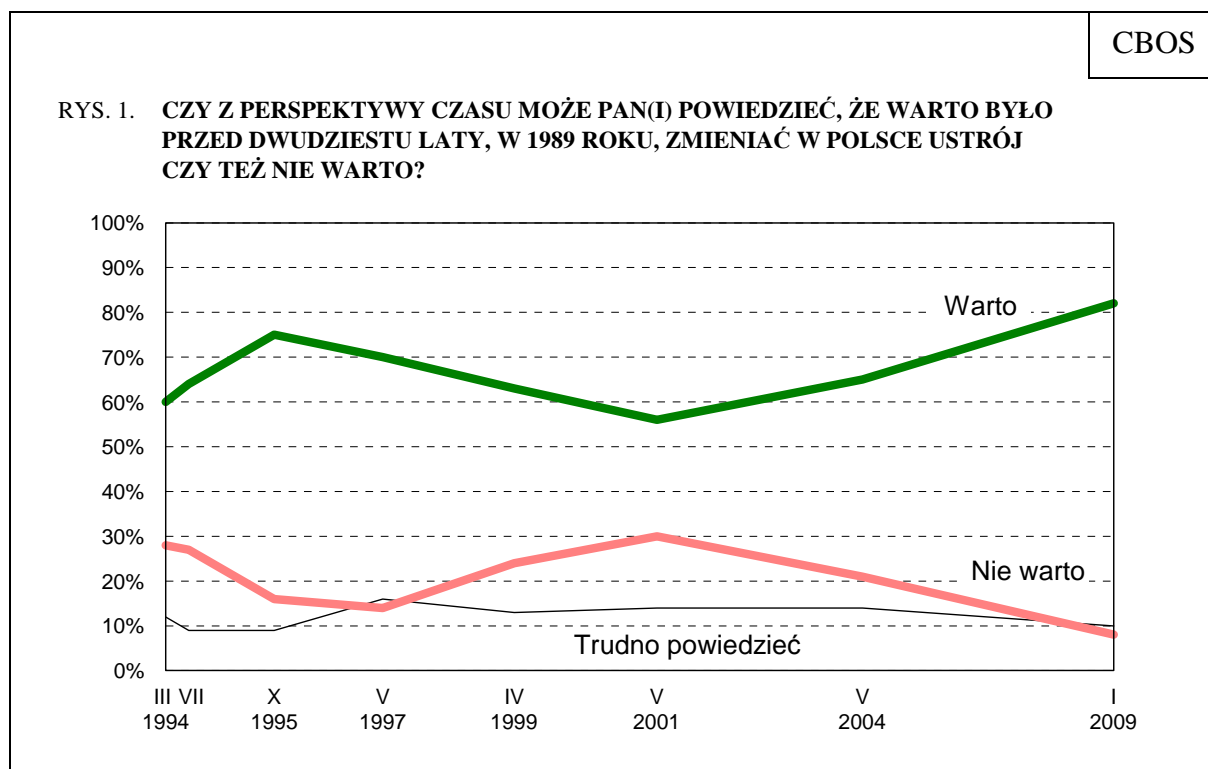
Ostatnie pięciolecie przyniosło bezprecedensowy wzrost zadowolenia z tego, że w Polsce doszło do zmiany systemu politycznego. Obecnie ponad cztery piąte Polaków (82%) jest przekonanych, że warto było podjąć to wyzwanie, tylko nieliczni (8%) wyrażają niezadowolenie. Poziom akceptacji przemian ustrojowych w naszym kraju jest najwyższy z dotychczas notowanych.

---

¹ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (224) zrealizowano w dniach od 9 do 15 stycznia 2009 roku na liczącej 1089 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski.

Tabela 1

Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było przed dwudziestu laty, w 1989 roku, zmieniać w Polsce ustroj czy też nie warto?	Wskazania respondentów według terminów badań							
	III '94	VII '94	X '95	V '97	IV '99	V '01	V '04	I '09
	w procentach							
Warto	60	64	75	70	63	56	65	82
Nie warto	28	27	16	14	24	30	21	8
Trudno powiedzieć	12	9	9	16	13	14	14	10

Wprawdzie we wszystkich uwzględnianych w naszych badaniach grupach społecznych i demograficznych zdecydowanie przeważa akceptacja zmiany ustroju, jednak warto wspomnieć, co ją obniża, choćby w niewielkim stopniu. Otóż jest to przede wszystkim sytuacja materialna respondentów. Biorąc pod uwagę deklarowaną przez nich wysokość dochodów *per capita* można zauważyć, że w grupach o najniższych dochodach odpowiedzi „nie warto” są dwukrotnie częstsze niż w grupach o dochodach średnich, natomiast wśród osób najlepiej zarabiających odpowiedź taka w ogóle się nie pojawiła. Gdy natomiast uwzględnimy ogólną subiektywną ocenę warunków materialnych badanych, okazuje się, że wśród tych, którzy określają je jako złe, aż niemal jedna piąta jest zdania, że nie warto było w roku 1989 zmieniać ustroju. Podobnie odpowiada co piąty rencista i mniej więcej co ósmy emeryt.

W grupach społeczno-zawodowych stosunkowo niskim (niższym niż we wszystkich pozostałych) poziomem akceptacji przemian politycznych wyróżniają się rolnicy, wśród których nieco mniej niż trzy czwarte uważa, że warto było zmieniać ustrój.

Z innych cech wpływających na poziom akceptacji zmian systemowych wymienić trzeba jeszcze wykształcenie i wiek. Odsetki osób przekonanych, że nie warto było zmieniać ustroju, wyraźnie i systematycznie maleją wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia. Wśród badanych z wykształceniem średnim i wyższym przekonanie takie wyrażane jest sporadycznie. Z kolei osoby starsze (powyżej 55 roku życia) ponad dwukrotnie częściej niż badani w średnim wieku i ludzie młodzi deklarują niezadowolenie ze zmiany ustroju.

Opinie w omawianej sprawie w pewnym, choć niewielkim stopniu związane są też z poglądami politycznymi badanych mierzonymi na osi „lewica – prawica”. Im bardziej lokują się one na lewo, tym częstsza jest odpowiedź, że nie warto było w Polsce zmieniać ustroju (patrz tabele aneksowe).

Powyższa reguła tylko w niewielkim stopniu przekłada się na poparcie dla głównych partii politycznych. Wprawdzie akceptację przemian nieco częściej wyrażają zwolennicy PO i PiS niż wyborcy SLD i PSL, ale różnice wskazań są niewielkie. W tym przypadku czynnikiem różnicującym silniej niż sympatie partyjne jest, jak się wydaje, aktywność *versus* bierność polityczna. Mianowicie akceptacja zmiany ustroju rządziej deklarowana jest przez badanych zapowiadających absencję wyborczą niż przez tych, którzy określają się jako zwolennicy poszczególnych partii.

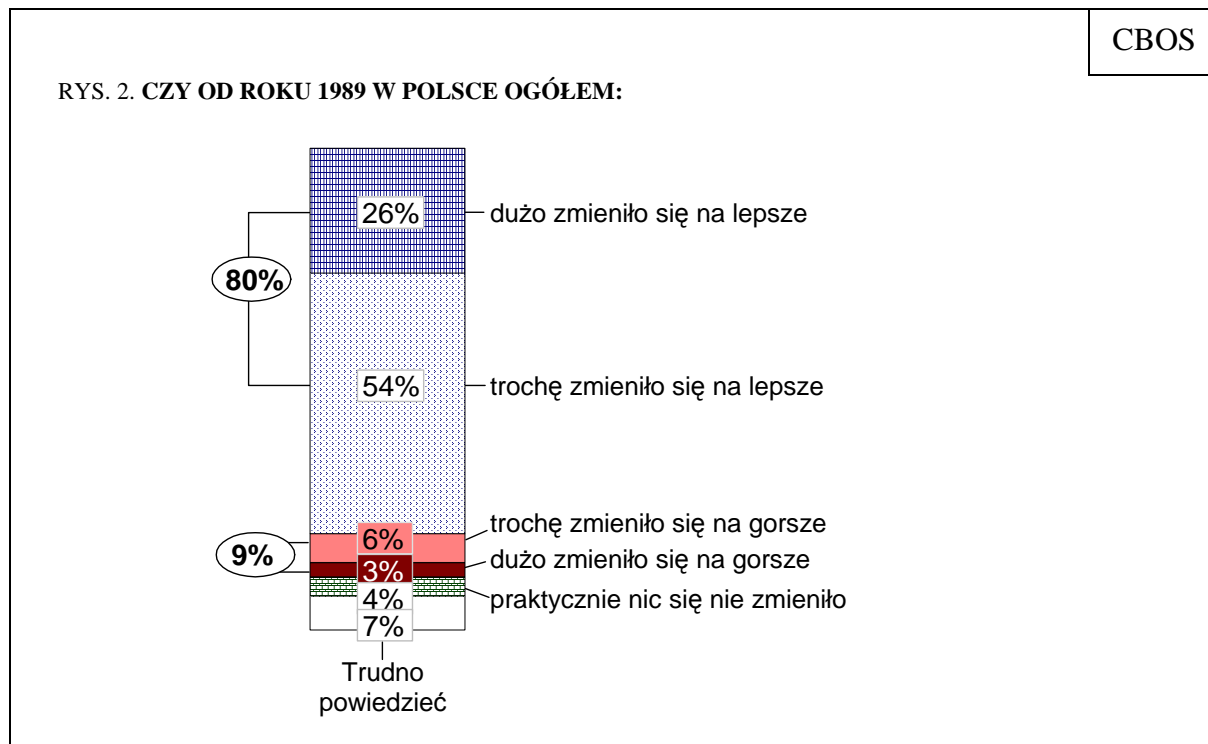
Tabela 2

Potencjalne elektoraty	Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było przed dwudziestu laty, w 1989 roku, zmieniać w Polsce ustrój czy też nie warto?		
	Warto	Nie warto	Trudno powiedzieć
	w procentach		
PO	92	2	6
PiS	89	5	6
SLD	84	8	8
PSL*	83	11	6
Niezdecydowani	79	8	13
Niezamierzający głosować	73	13	14

* Dane dotyczące tej partii należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielką liczebność jej potencjalnych wyborców w badanej próbie

POSTRZEGANIE ZMIAN W KRAJU I NAJBLIŻSZYM OTOCZENIU

Zdecydowana większość badanych akceptuje zmiany, które zaszły w Polsce po roku 1989. Jakie czynniki mają wpływ na lepszą lub gorszą ocenę tych zmian? Jak respondenci postrzegają zmiany w swoim najbliższym otoczeniu?

Co czwarty badany jest zdania, że w minionym dwudziestoleciu dużo zmieniło się w Polsce na lepsze, ponad połowa zaś uważa, że wprawdzie zmieniło się na lepsze, ale niezbyt dużo. W sumie jednak wyraźnie dominuje opinia, że przemiany, jakie zaszły w naszym kraju od roku 1989, są zmianami na lepsze. Natomiast zmiany na gorsze (w niewielkim i dużym stopniu łącznie) konstatuje tylko 9% ogółu badanych.

Ocena zmian zależy w pewnej mierze od sytuacji osobistej respondenta i jego położenia społecznego. Najgorzej postrzegają zmiany bezrobotni: aż blisko co piąty z nich (19%) uważa, że w Polsce po roku 1989 zmieniło się na gorsze. Również mniej więcej dwukrotnie wyższe niż przeciętnie odsetki ocen negatywnych odnotowujemy wśród osób niezadowolonych ze swojej sytuacji materialnej (17%), a także rolników (16%). Z drugiej strony wśród kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem panuje niemal jednomyślna opinia, że od roku 1989 w naszym kraju zmieniło się na lepsze (98% wskazań).

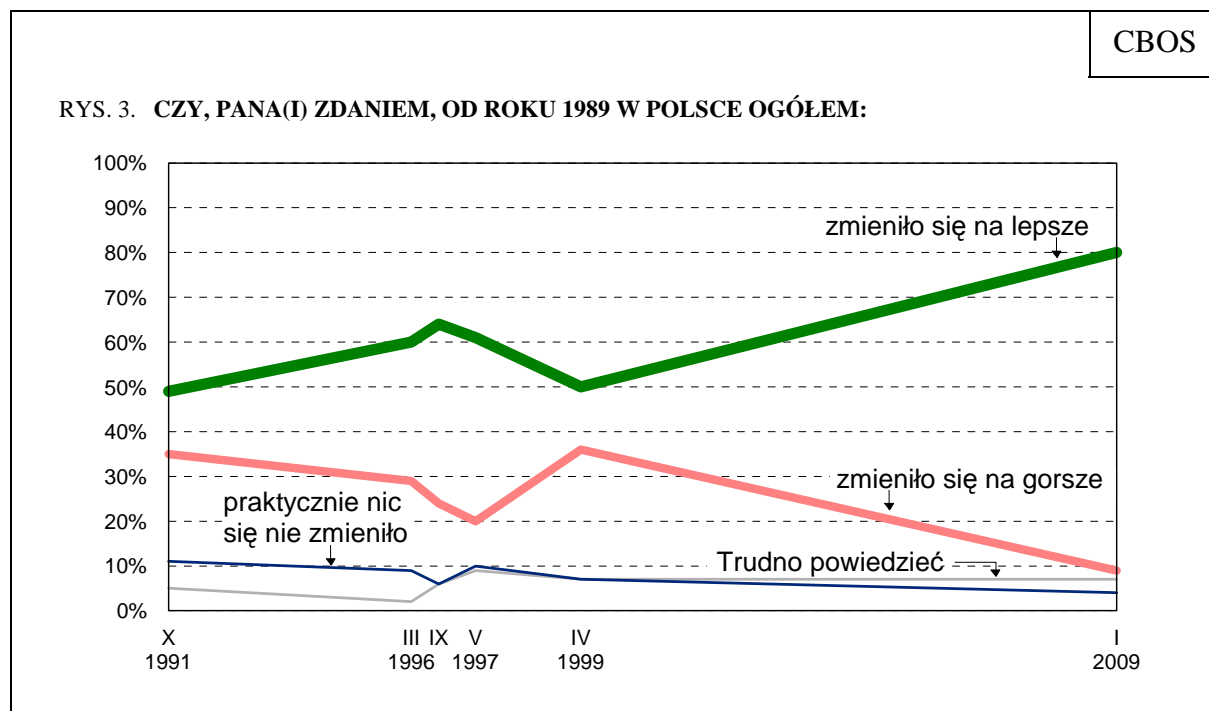
Zachodzące w Polsce przemiany tym rzadziej określane są jako zmiany na gorsze, im wyższy jest poziom wykształcenia badanych – ocenia je tak 15% osób z wykształceniem podstawowym i tylko 2% z wyższym.

Z negatywną oceną przemian spotykamy się również tym rzadziej, im większa jest miejscowość, w której mieszkają badani. Zmiany na gorsze konstatuje 13% mieszkańców wsi i 11% mieszkańców małych miast, podczas gdy wśród mieszkańców największych miast wskazania takie są sporadyczne (2%).

Jeszcze nigdy dotychczas zmiany, jakie zaszły w Polsce od roku 1989, nie były oceniane tak dobrze. Podobnie jak w przypadku ogólnej akceptacji przemian, największy przyrost odsetka osób postrzegających w naszym kraju zmiany na lepsze nastąpił w ostatnich latach. Niespełna pięć lat temu wśród ogółu badanych dwukrotnie więcej było ocen negatywnych niż jest obecnie w najgorzej oceniającej zmiany grupie bezrobotnych.

Tabela 3

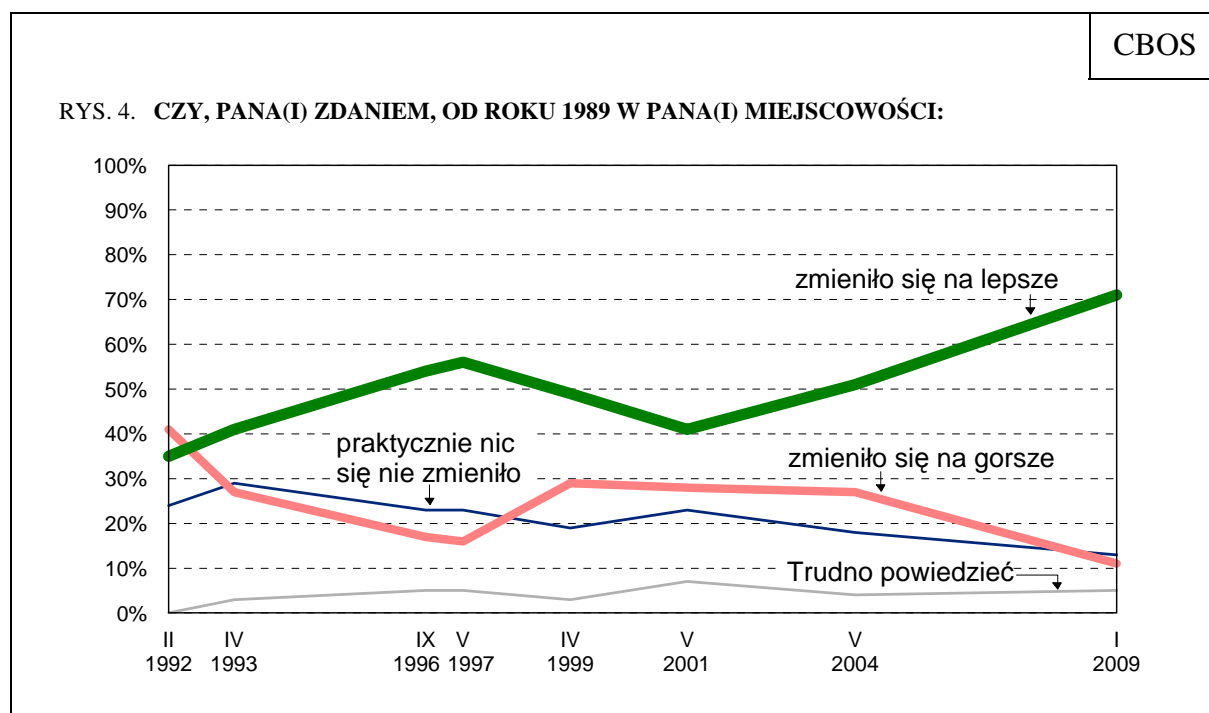
Czy, Pana(i) zdaniem, od roku 1989 w Polsce ogółem:	Wskazania respondentów według terminów badań						
	X '91	III '96	IX '96	V '97	IV '99	V '04	I '09
	w procentach						
– zmieniło się na lepsze	49	60	64	61	50	45	80
– zmieniło się na gorsze	35	29	24	20	36	37	9
– praktycznie nic się nie zmieniło	11	9	6	10	7	9	4
Trudno powiedzieć	5	2	6	9	7	8	7

W wymiarze lokalnym, kiedy punktem odniesienia jest bezpośrednie otoczenie badanych, miejscowość, w której mieszkają, również nastąpił znaczny, ale nie aż tak duży jak w skali całego kraju, przyrost ocen pozytywnych. W tym wymiarze taki przyrost ocen pozytywnych w ciągu pięciolecia miał już miejsce w latach 1992–1997. Ponadto trzeba zauważyć, że w skali lokalnej oceny, po uprzednim spadku, poprawiały się już w pierwszych latach obecnej dekady.

Tabela 4

Czy, Pana(i) zdaniem, od roku 1989 w Pana(i) miejscowości:	Wskazania respondentów według terminów badań							
	II '92	IV '93	IX '96	V '97	IV '99	V '01	V '04	I '09
	w procentach							
– zmieniło się na lepsze	35	41	54	56	49	41	51	71
– zmieniło się na gorsze	41	27	17	16	29	28	27	11
– praktycznie nic się nie zmieniło	24	29	23	23	19	23	18	13
Trudno powiedzieć	0	3	5	5	3	7	4	5

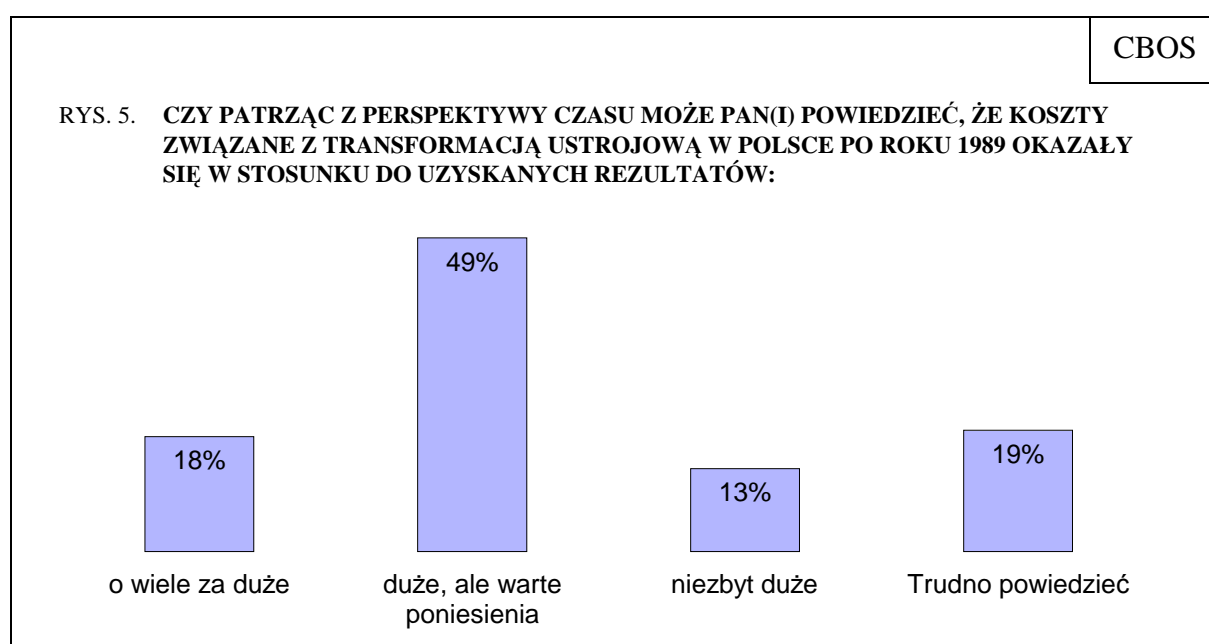
Podobnie jak w przypadku zmian w skali kraju, odnośnie do miejscowości zamieszkania respondenta również znacznie częstsze są odpowiedzi, że trochę zmieniło się na lepsze (46% ogółu), niż dużo zmieniło się na lepsze (25% ogółu).

W wymiarze lokalnym znacznie częściej niż w skali kraju badani konstatują brak zmian. Dotyczy to jednak głównie ludności wsi i małych miast. Więcej niż jedna piąta mieszkańców wsi (22%) i jedna siódma mieszkańców miast do 20 tys. ludności (15%)

deklaruje, że w ich miejscowości praktycznie nic się nie zmieniło. Jednocześnie pozytywnym bądź negatywnym ocenom zmian w miejscu zamieszkania sprzyjają na ogół takie same cechy położenia społecznego badanych, jak w przypadku oceny zmian w skali kraju, a więc: sytuacja materialna, wykształcenie, wielkość zamieszkiwanej miejscowości.

BILANS KORZYŚCI I STRAT

Przejdźmy z kolei do oceny kosztów, jakie ponieśli Polacy w wyniku tak dobrze ocenianych zmian ustrojowych.

W społeczeństwie dominuje opinia, że koszty transformacji były wprawdzie duże, ale warte poniesienia (49% wskazań). Zarazem blisko co piąty badany (18%) uważa, że były one o wiele za duże, natomiast niemal co ósmy (13%) – że niezbyt duże.

O tym, że koszty związane z przemianami ustrojowymi były o wiele za duże, najczęściej przekonani są bezrobotni (31%) i rolnicy (28%), a najrzadziej – uczniowie i studenci (7%) oraz członkowie kadry kierowniczej i specjaliści z wyższym wykształceniem (10%), pracujący na własny rachunek (11%) oraz średni personel techniczny (12%).

Warto jednak zauważyć, że zarówno wśród bezrobotnych, jak i rolników opinia, że koszty transformacji były o wiele za duże, wyrażana jest rzadziej niż pogląd, że były one duże, ale warte poniesienia (37% wskazań wśród bezrobotnych i 34% wśród rolników).

Zarazem jednak koszty transformacji ocenia jako niezbyt duże w stosunku do uzyskanych rezultatów 13% bezrobotnych i 16% rolników, podczas gdy wśród średniego personelu technicznego i pracujących na własny rachunek – nieliczni (odpowiednio: 2% i 9%). Opinię o niezbyt dużych kosztach transformacji podziela 14% kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem oraz 16% uczniów i studentów.

O ocenę kosztów transformacji zapytaliśmy także z nieco innego punktu widzenia – czy zmiany ustrojowe przyniosły ludziom korzyści czy też straty?

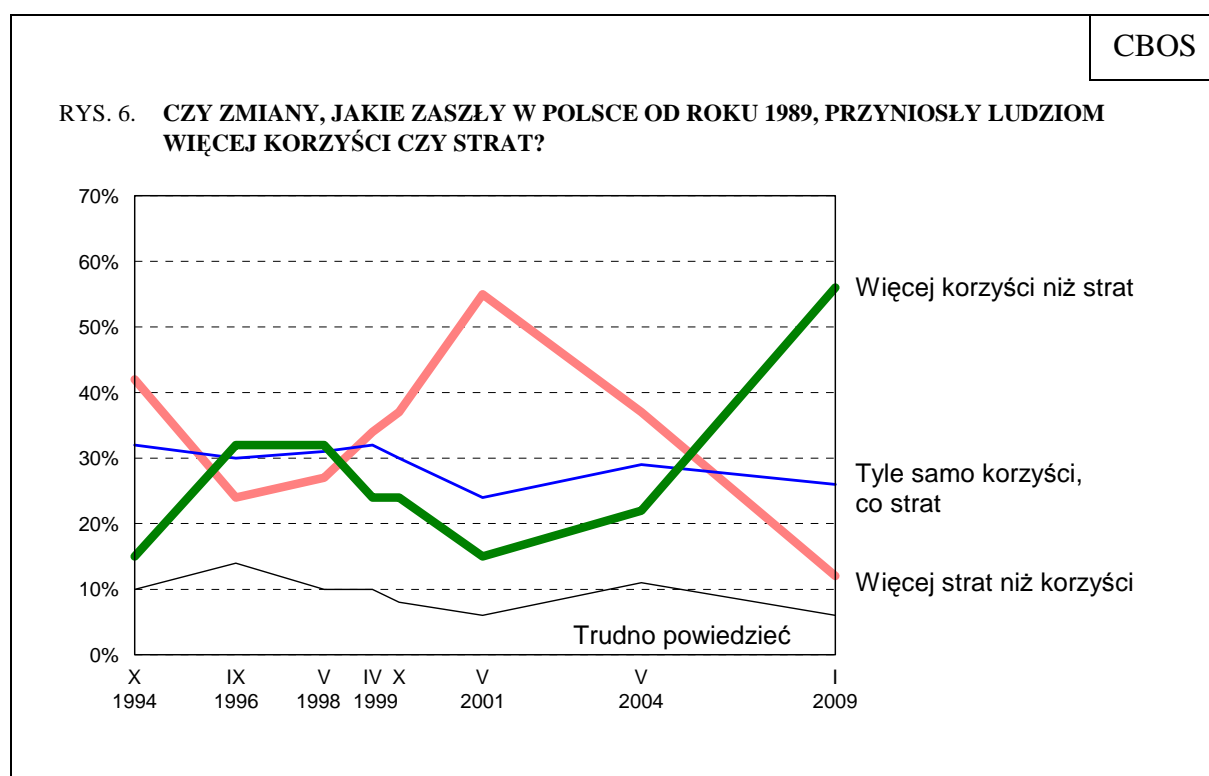

Tabela 5

Czy zmiany zachodzące w Polsce od roku 1989 przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?	Wskazania respondentów według terminów badań							
	X '94	IX '96	V '98	IV '99	X '99	V '01	V '04	I '09
	w procentach							
Więcej korzyści niż strat	15	32	32	24	24	15	22	56
Tyle samo korzyści, co strat	32	30	31	32	30	24	29	26
Więcej strat niż korzyści	42	24	27	34	37	55	37	12
Trudno powiedzieć	10	14	10	10	8	6	11	6

Podobnie jak w sprawie ogólnej akceptacji przemian oraz ich oceny, także w tym przypadku w ostatnim pięcioleciu nastąpił spektakularny przyrost opinii pozytywnych. Obecnie ponad dwukrotnie więcej badanych niż w roku 2004 jest zdania, że zmiany zachodzące w Polsce przyniosły ludziom więcej korzyści niż strat, a odsetek osób

wyrażających opinię, iż strat było więcej, zdecydowanie się zmniejszył. Po raz pierwszy w historii naszych badań większość Polaków (56%) jest przekonana o dodatnim bilansie transformacji z punktu widzenia zwykłych ludzi.

Na opinie w tej sprawie oddziałuje sytuacja materialna badanych. Przekonanie, że transformacja przyniosła ludziom więcej korzyści niż strat, jest tym częstsze, im wyższe są dochody na osobę w rodzinie. Jednak nawet respondenci o najniższych dochodach częściej twierdzą, że korzyści jest więcej (40%), niż że korzyści i straty się równoważą (32%) lub że strat jest więcej (21%). Umiarkowanej opinii o bilansie strat i korzyści z transformacji bardziej niż dochody *per capita* sprzyja subiektywna ocena własnych warunków materialnych. Wśród badanych, którzy określają je jako złe, pogląd, że transformacja przyniosła ludziom tyle samo korzyści, co strat, wyraża 36% badanych, a 35% twierdzi, że więcej korzyści.

W żadnej z wyróżnionych przez nas grup społecznych i demograficznych nie przeważa opinia, że bilans strat i korzyści jest ujemny. Natomiast o tym, że bilans ten się wyrównuje (korzyści jest tyle samo, co strat), najczęściej przeświadczeni są jedynie rolnicy i bezrobotni (45% i 40%), przy czym w tej drugiej grupie liczba opinii świadczących o przewadze korzyści jest w zasadzie taka sama (38%).

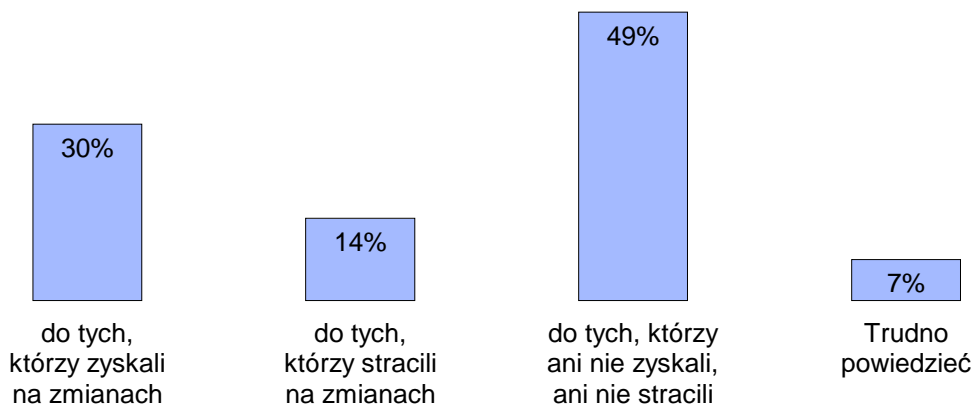
Przekonanie o dodatnim bilansie korzyści i strat jest tym częstsze, im wyższy poziom wykształcenia ankietowanych oraz im większa miejscowość ich zamieszkania.

Ponadto trzeba jeszcze zaznaczyć, że koszty przemian minionego dwudziestolecia lepiej postrzegają respondenci o poglądach prawicowych (73% wskazań „więcej korzyści niż strat”, a tylko 6% „więcej strat”) niż lewicowych (odpowiednio: 53% i 18%) – patrz tabele aneksowe.

BENEFICJENCI I „OFIARY” PRZEMIAN

Zobaczmy z kolei, jak badani oceniają koszty przemian w wymiarze osobistym – skutków, jakie przyniosły one im i ich rodzinom.

RYS. 7. SŁYSZY SIĘ RÓŻNE OPINIE O SKUTKACH ZMIAN W NASZYM KRAJU. GDYBY PAN(I) MIAŁ(A) OKREŚLIĆ SYTUACJĘ SWOJĄ I SWOJEJ RODZINY, TO CZY ZALICZYŁ(A)BY PAN(I) SIEBIE:

Mimo że większość badanych uważa, iż zmiany w naszym kraju przyniosły ludziom więcej korzyści niż strat, tylko niespełna jedna trzecia (30%) skłonna jest przyznać, że należy do tych, którzy zyskali na zmianach.

Kim są ci, którzy uważają się za beneficjentów przemian ustrojowych w Polsce? Najczęściej zaliczają się do nich: kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem (58%), osoby pracujące na własny rachunek (46%), średni personel techniczny (42%), uczniowie i studenci (42%) oraz pracownicy administracyjno-biurowi (41%), ale także robotnicy wykwalifikowani (39%), natomiast najrzadziej – bezrobotni (14%), rolnicy (17%), emeryci (17%), renciści (18%).

Na zmianach w naszym kraju stracili przede wszystkim bezrobotni. Do tych, którzy mają poczucie przegranej, zalicza się co trzeci z nich (32%), a ponadto co piąty robotnik niewykwalifikowany (20%) oraz co piąty emeryt (20%). Z drugiej strony tylko 2% uczniów i studentów, 3% osób należących do średniego personelu technicznego, 5% kadry kierowniczej lub specjalistów z wyższym wykształceniem oraz 5% pracowników administracyjno-biurowych uważa, że oni i ich rodziny stracili na zmianach.

Przekonanie, że zmiany były dla respondentów korzystne, występuje tym częściej, im wyższy jest poziom ich wykształcenia. Do beneficjentów przemian zalicza się 53% badanych z wyższym wykształceniem i tylko 16% mających wykształcenie podstawowe.

Trzeba jeszcze zwrócić uwagę, że poczucie, iż zmiany były korzystne dla badanego i jego rodziny, jest niemal dwukrotnie częstsze wśród mieszkańców wielkich miast (44%) niż ludności wsi (23%) i rośnie wraz ze wzrostem wielkości miejsca zamieszkania.

Niemal co piąty badany o poglądach lewicowych (19%) uważa, że on i jego rodzina stracili na przemianach ustrojowych. Poczucie takie zdecydowanie rzadziej mają ci, którzy deklarują poglądy prawicowe (9%). Natomiast znacznie mniejsza różnica między tymi grupami badanych uwidacznia się w częstotliwości zaliczania się do beneficjentów przemian (odpowiednio: 35% i 40%).

Ocena przemian w wymiarze osobistym wiąże się też z sympatiami partyjnymi. Beneficjenci przemian stanowią niemal połowę zwolenników PO, blisko dwie piąte elektoratu PSL, niemal jedną trzecią sympatyków PiS oraz nieco ponad jedną czwartą wyborców SLD.

Tabela 6

Potencjalne elektoraty	Gdyby Pan(i) miał(a) określić sytuację swoją i swojej rodziny, to czy zaliczył(a)by Pan(i) siebie:			
	do tych, którzy zyskali na zmianach	do tych, którzy stracili na zmianach	do tych, którzy ani nie zyskali, ani nie stracili	Trudno powiedzieć
	w procentach			
PO	49	8	39	4
PSL*	38	8	45	9
PiS	31	9	56	4
SLD	27	14	57	2
Niezdecydowani	28	9	53	10
Niezamierzający głosować	18	18	54	10

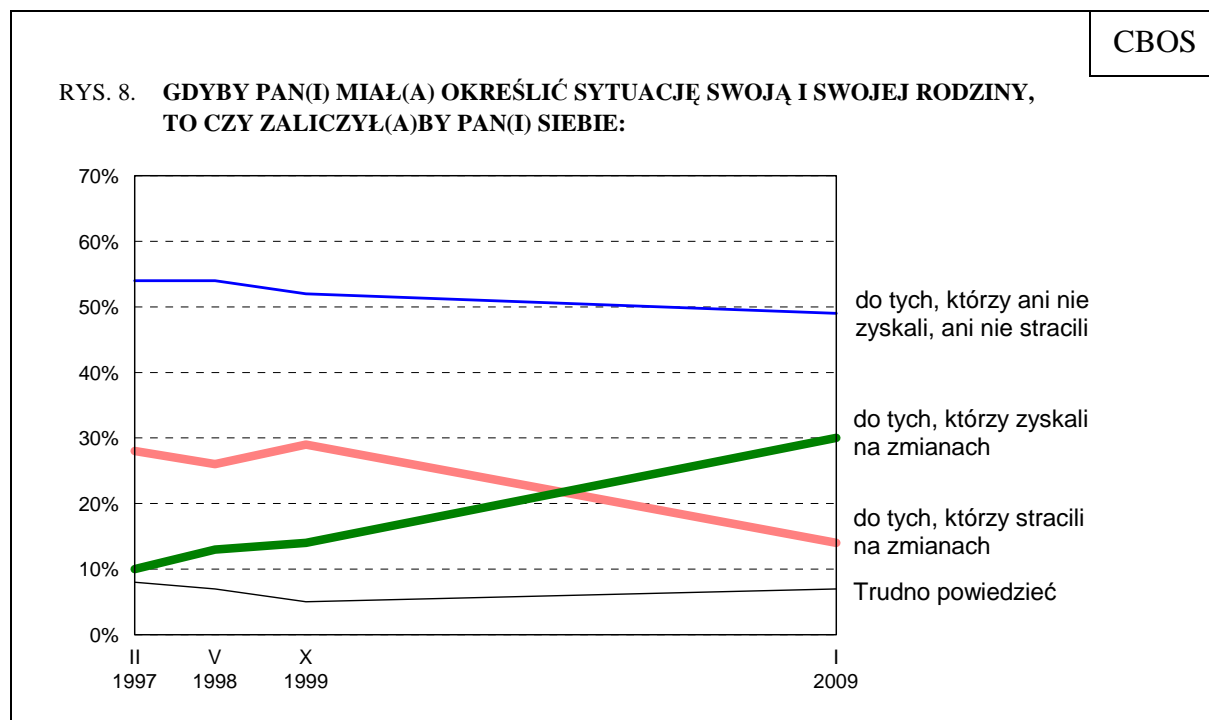
* Dane dotyczące tej partii należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielką liczebność jej potencjalnych wyborców w badanej próbie

Można jeszcze dodać, że wśród osób niezamierzających uczestniczyć w hipotetycznych wyborach wyraźnie mniej niż wśród potencjalnych wyborców jest beneficjentów przemian, a zarazem więcej tych, którzy uważają, że na nich stracili.

Wyniki dotychczasowych badań dowodzą, że w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych ocena skutków przemian w wymiarze osobistym była stosunkowo stabilna. Natomiast w ciągu obecnej dekady odsetek badanych mających poczucie, że oni sami i ich rodziny zyskali na przemianach, wzrósł ponad dwukrotnie (do 30%), w tym samym stopniu zmalał (do 14%) odsetek tych, którzy uważają, że stracili na zmianach.

Tabela 7

Słyszysz różne opinie o skutkach zmian w naszym kraju. Gdyby Pan(i) miał(a) określić sytuację swoją i swojej rodziny , to czy zaliczył(a)by Pan(i) siebie:	Wskazania respondentów według terminów badań			
	II '97	V '98	X '99	I '09
	w procentach			
– do tych, którzy zyskali na zmianach	10	13	14	30
– do tych, którzy stracili na zmianach	28	26	29	14
– czy też do tych, którzy ani nie zyskali, ani nie stracili	54	54	52	49
Trudno powiedzieć	8	7	5	7

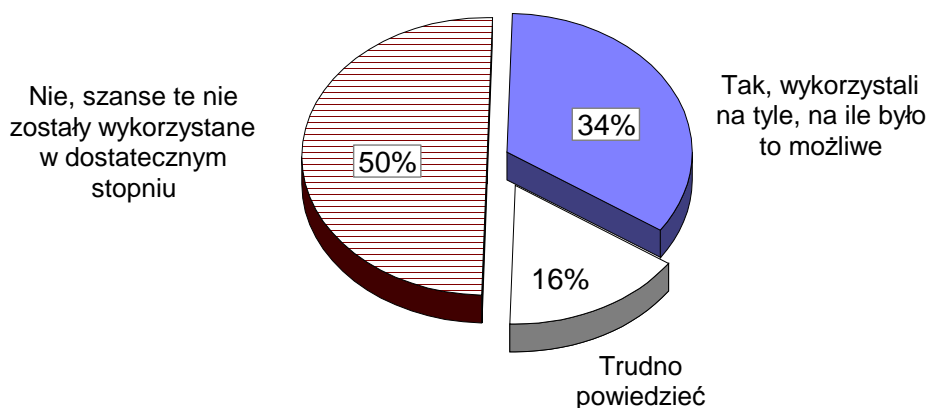

JAKIE UCZUCIA WZBUDZAJĄ PRZEMIANY

Zmiany, jakie zaszły w Polsce w minionym dwudziestoleciu, oceniane są pozytywnie przez zdecydowaną większość Polaków. Niemniej jednak przeważa przekonanie, że można było osiągnąć więcej – że szansa, jaką dawały przemiany ustrojowe, nie została w dostatecznym stopniu wykorzystana.

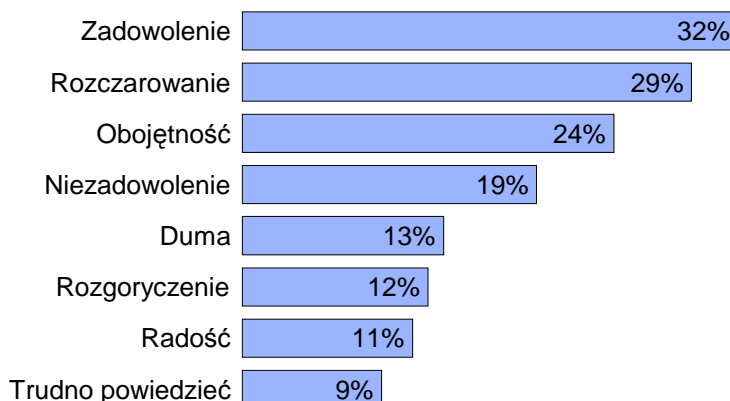
RYS. 9. CZY SĄDZI PAN(I), ŻE POLSKA I POLACY WYKORZYSTALI SZANSE, JAKĄ DAWAŁY IM PRZEMIANY USTROJOWE PO ROKU 1989, CZY TEŻ NIE?

Poczuciu wykorzystania szansy, jaką dawała zmiana ustroju, dość wyraźnie sprzyja lepsza ocena własnej sytuacji materialnej. Wśród respondentów niezadowolonych z niej poczucie takie ma jedna czwarta (25%), a wśród zadowolonych – dwie piąte (41%). W grupach społeczno-zawodowych o wykorzystaniu tej szansy w dostatecznym stopniu rzadziej niż inni przekonani są robotnicy niewykwalifikowani (24%) i rolnicy (26%), a spośród biernych zawodowo – bezrobotni (23%). W pozostałych grupach społecznych oraz kategoriach demograficznych poczucie to jest porównywalne (patrz tabele aneksowe).

Zapewne właśnie owo poczucie niewykorzystanej szansy w znacznej mierze sprawia, że, mimo wyraźnej przewagi pozytywnych ocen przemian, Polacy myśląc o minionym dwudziestoleciu doznają mieszanych uczuć – pozytywnych niemal równie często jak negatywnych.

RYS. 10. JEŚLI MYŚLI PAN(I) O TYM, CO SIĘ WYDARZYŁO, ZMIENIŁO W POLSCE W CIĄGU OSTATNICH DWUDZIESTU LAT, A WIĘC OD ROKU 1989, TO CO PAN(I) WTEDY CZUJE?

* Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wskazać dwa uczucia

Uczucia towarzyszące ocenianiu tego, co się zmieniło w Polsce w minionych dwudziestu latach, wiążą się z wykształceniem badanych. Im lepiej są wykształceni, tym częściej patrząc wstecz doznają uczuć pozytywnych – zadowolenia, dumy i radości, rzadziej zaś niezadowolenia. Także w grupach społeczno-zawodowych występują duże różnice wskazań pod tym względem. Wśród badanych zaliczających się do kadry kierowniczej lub specjalistów z wyższym wykształceniem najczęściej, i to znacznie częściej niż w innych grupach, deklarowane jest zadowolenie (63%) i duma (30%), wśród średniego personelu technicznego – zadowolenie (38%) i radość (30%). Pracujący na własny rachunek odczuwają głównie zadowolenie (45%), podobnie jak robotnicy wykwalifikowani (34%), z tym że w tej drugiej grupie niewiele rzadziej notujemy rozczarowanie (29%).

Z drugiej strony połowa bezrobotnych (51%) odczuwa rozczarowanie, natomiast wśród rolników jest ono równie częste jak niezadowolenie (odpowiednio: 35% i 36%).

Bardzo interesujące są różnice częstości występowania wymienionych tutaj uczuć w elektoratach poszczególnych partii politycznych.

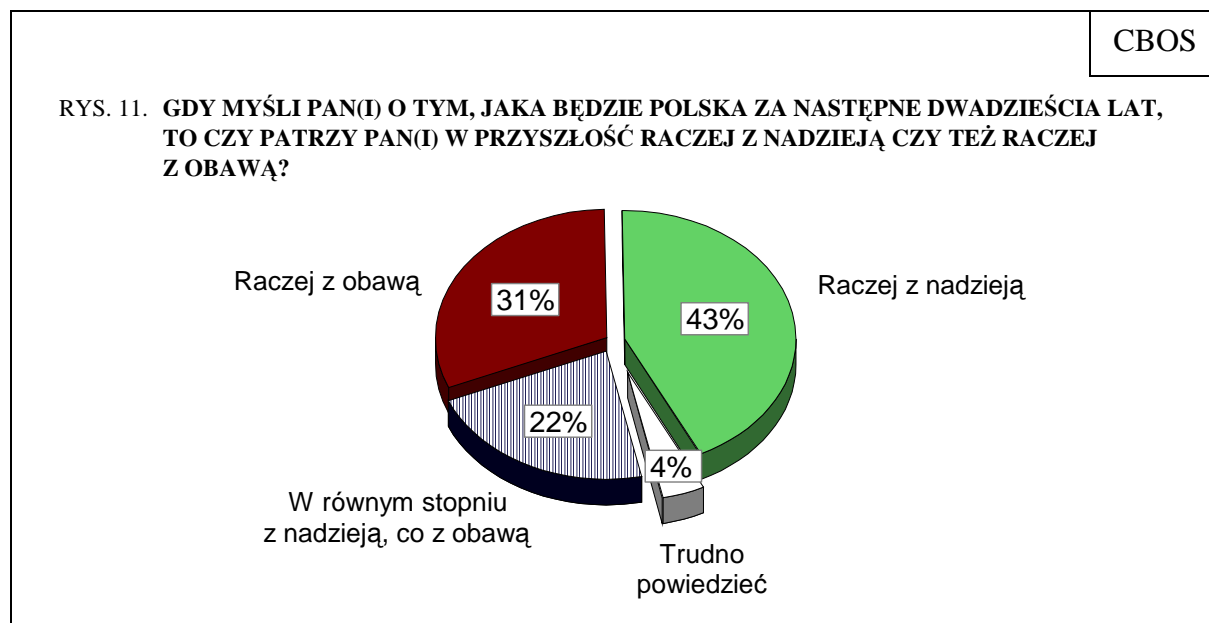
Tabela 8

Uczucia	Potencjalne elektoraty			
	PO	PSL*	PiS	SLD
	w procentach			
Zadowolenie	55	34	29	32
Rozczarowanie	19	19	37	35
Obojętność	18	38	18	27
Niezadowolenie	9	20	19	16
Duma	24	9	17	6
Rozgoryczenie	4	13	13	24
Radość	19	21	13	9

* Dane dotyczące tej partii należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielką liczebność jej potencjalnych wyborców w badanej próbie

W elektoracie PO wyraźnie dominuje zadowolenie z tego, co się zmieniło w Polsce w minionym dwudziestolecu. Uczuciem najczęściej deklarowanym przez zwolenników PSL jest obojętność, natomiast przez sympatyków PiS, podobnie jak SLD – rozczarowanie. Warto też zauważyć, że elektoraty partii wywodzących się z „Solidarności” – PO i PiS – znacznie częściej niż wyborcy PSL i SLD odczuwają dumę z przemian, jakie zaszły w Polsce po roku 1989.

Na zakończenie sprawdzimy, z jakimi uczuciami Polacy patrzą w przyszłość – na następne dwadzieścia lat.

Polacy częściej patrzą w przyszłość z nadzieją (43%) niż z obawą (31%). Szczególnie dużo optymistów w tym względzie jest wśród ludzi młodych – od 18 do 24 roku życia (58%),

a przede wszystkim uczniów i studentów (64%). Z wiekiem optymizm maleje, w najstarszej grupie wiekowej pesymistów jest nawet nieco więcej (36%) niż optymistów (33%).

Nadzieje lub obawy związane z wizją Polski w następnych latach w znacznym stopniu zależą od położenia społecznego badanych. O tym, jaki będzie nasz kraj za dwadzieścia lat, z nadzieją myślą przede wszystkim ci, którzy zaliczają się do kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem (65% tej grupy wobec 14% żywiących obawy), a następnie średni personel techniczny (56%), pracownicy administracyjno-biurowi (50%), pracownicy usług (49%), pracujący na własny rachunek (48%). Z drugiej strony co drugi rolnik (51%) myśli o kolejnym dwudziestoleciu z obawą (wobec 23% wyrażających nadzieję). Poza tym obawy o przyszłość Polski są nieco częstsze niż nadzieje jedynie wśród biernych zawodowo: rencistów (40% wobec 32%), bezrobotnych (40% wobec 36%) i emerytów (36% wobec 34%).

Spojrzenie w przyszłość różnicuje też sytuacja materialna badanych – im jest ona lepsza, tym częściej wyrażane są nadzieje, a rzadziej – obawy o przyszłość kraju. Rodziny respondentów o najwyższych dochodach *per capita* oraz zadowolonych ze swoich warunków materialnych w większości (po 60%) są dobrej myśli.

Mieszkańcy wsi patrzą w przyszłość z obawą (37%) niemal równie często jak z nadzieją (39%). Natomiast w wielkich, ponadpółmilionowych miastach bardzo wyraźnie przeważa optymizm. Z nadzieją o następnym dwudziestoleciu myśli 57% ich mieszkańców, z obawą zaś tylko 18%. Optymizmowi sprzyja także średnie lub wyższe wykształcenie.

Trzeba jeszcze dodać, że w elektoratach głównych partii politycznych optymizmem wyróżniają się wyborcy PO. Dwie trzecie zwolenników tej partii z nadzieją patrzy w przyszłość. Spośród pozostałych elektoratów nieco częściej niż inni optymistami są sympatycy PiS, ale różnice nie są duże.

Tabela 9

Potencjalne elektoraty	Czy patrzy Pan(i) w przyszłość:			
	raczej z nadzieją	raczej z obawą	w równym stopniu z nadzieją, co z obawą	Trudno powiedzieć
	w procentach			
PO	65	15	18	2
PSL*	37	32	32	0
PiS	43	34	22	1
SLD	39	38	19	4
Niezdecydowani	41	36	17	6
Niezamierzający głosować	32	38	26	4

* Dane dotyczące tej partii należy interpretować ostrożnie ze względu na niewielką liczebność jej potencjalnych wyborców w badanej próbie

Polacy bardzo pozytywnie oceniają zmiany, jakie dokonały się w naszym kraju w minionym dwudziestoleciu. Obecnie wszystkie wskaźniki, którymi się posługujemy badając stosunek do przemian ustrojowych, jakie zaszły po roku 1989, osiągnęły poziom najwyższy z dotychczas notowanych. Dotyczy to zarówno ogólnej akceptacji przemian ustrojowych, oceny zmian, jakie dokonały się w kraju i miejscu zamieszkania badanych, jak i oceny skutków zmian dla ludzi w Polsce oraz dla respondenta i jego rodziny w szczególności. Wystarczy przypomnieć, że po raz pierwszy w historii naszych badań większość Polaków uważa, że transformacja ustrojowa przyniosła ludziom więcej korzyści niż strat. Także odsetek badanych mających poczucie, że osobiście zyskali na zmianach, wzrósł w ciągu obecnej dekady dwukrotnie, w tym samym stopniu zmalał odsetek tych, którzy uważają, że na zmianach stracili.

Ten wyjątkowo wysoki poziom zadowolenia z przemian ustrojowych ma niewątpliwie swoje źródło w fakcie, że duża część Polaków odczuła w ostatnich latach poprawę swoich warunków życia. W styczniu bieżącego roku odnotowaliśmy bowiem najlepsze z dotychczasowych oceny zarówno ogólnych warunków życia, jak i sytuacji materialnej badanych².

Nie należy jednak zapominać, że poziom zadowolenia z przemian ustrojowych nie jest we wszystkich grupach społecznych równie wysoki. Z reguły niższy niż przeciętnie jest wśród mieszkańców wsi, a rolników w szczególności, niższy też wśród osób z wykształceniem podstawowym lub zawodowym niż tych, które mają wykształcenie średnie i wyższe.

Trzeba też pamiętać, że wśród ogółu badanych przeważa opinia, iż Polska i Polacy nie w pełni wykorzystali szansę, jaką dawały przemiany po roku 1989, a jednocześnie nieco więcej osób patrzy w przyszłość z nadzieją niż z obawą.

Opracował
Michał STRZESZEWSKI

---

² Por. komunikat CBOS „Nastroje społeczne w styczniu”, styczeń 2009.

A N E K S

Tabela 1

		Czy z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że warto było przed dwudziestu laty, w 1989 roku, zmieniać w Polsce ustrój czy też nie warto?			Liczba osób
		Warto %	Nie warto %	Trudno powiedzieć %	
Ogółem		82	8	10	1089
Płeć	Mężczyźni	85	8	7	512
	Kobiety	78	9	13	577
Wiek	18-24 lata	75	6	20	160
	25-34	86	6	8	201
	35-44	87	5	8	185
	45-54	84	6	10	158
	55-64	80	14	6	196
	65 lat i więcej	77	12	11	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	78	13	10	415
	Miasto do 20 tys.	75	9	15	147
	20-100 tys.	82	6	12	209
	101-500 tys.	84	7	9	173
	501 tys. i więcej mieszk.	94	1	5	146
Wykształcenie	Podstawowe	71	16	13	293
	Zasadnicze zawodowe	77	10	13	274
	Średnie	87	4	9	369
	Wyższe	97	1	2	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	99	1		80
	Średni personel, technicy	97	3		31
	Pracownicy adm.-biurowi	91	2	7	87
	Pracownicy usług	82	5	13	52
	Robotnicy wykwalifikowani	83	7	10	152
	Robotnicy niewykwalifik.	80	7	13	62
	Rolnicy	72	13	15	58
	Pracujący na własny rach.	92	4	5	33
Bierni zawodowo	Renciści	70	19	11	76
	Emeryci	77	13	9	225
	Uczniowie i studenci	77	6	17	109
	Bezrobotni	77	10	14	65
	Gospodynie domowe i inni	80	7	13	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	87	7	6	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	90	2	8	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	87	4	9	224
	prywatnym gosp. rolnym	62	18	20	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	71	13	16	257
	501-750	79	13	9	192
	751-1000	84	6	9	195
	1001-1500	88	6	6	183
	Powyżej 1500 zł	97		3	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	71	18	11	234
	Średnie	78	9	13	413
	Dobre	90	3	7	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	86	9	6	54
	Raz w tygodniu	82	8	10	544
	1-2 razy w miesiącu	82	8	10	179
	Kilka razy w roku	81	8	11	202
	W ogóle nie uczestniczy	79	12	9	109
Poglądy polityczne	Lewica	80	13	7	160
	Centrum	84	8	8	356
	Prawica	92	4	4	370
	Trudno powiedzieć	59	14	28	203

Tabela 2

		Czy od roku 1989 w Polsce ogółem:				Liczba osób
		zmieniło się na lepsze	zmieniło się na gorsze	praktycznie nic się nie zmieniło	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		80	9	4	7	1089
Płeć	Mężczyźni	85	8	2	4	512
	Kobiety	75	10	6	9	577
Wiek	18-24 lata	71	11	3	15	160
	25-34	87	4	2	6	201
	35-44	85	8	5	3	185
	45-54	83	7	7	4	158
	55-64	79	12	4	4	196
	65 lat i więcej	73	13	4	9	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	73	13	6	7	415
	Miasto do 20 tys.	72	11	4	13	147
	20-100 tys.	82	8	4	5	209
	101-500 tys.	87	5	2	5	173
	501 tys. i więcej mieszk.	94	2	1	3	146
Wykształcenie	Podstawowe	67	15	6	12	293
	Zasadnicze zawodowe	79	9	7	5	274
	Średnie	86	8	2	5	369
	Wyższe	94	2	1	3	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	98	1		1	80
	Średni personel, technicy	93	7			31
	Pracownicy adm.-biurowi	87	5	3	6	87
	Pracownicy usług	87	4	3	7	52
	Robotnicy wykwalifikowani	83	8	4	5	152
	Robotnicy niewykwalifik.	83	10	5	3	62
	Rolnicy	78	16	7		58
	Pracujący na własny rach.	79	5	7	9	33
Bierni zawodowo	Renciści	65	17	8	10	76
	Emeryci	77	11	5	8	225
	Uczniowie i studenci	77	6	2	15	109
	Bezrobotni	67	19	7	7	65
	Gospodynie domowe i inni	76	11	2	11	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	86	7	3	4	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	88	5	1	7	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	86	4	5	6	224
	prywatnym gosp. rolnym	73	18	7	2	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	70	14	7	10	257
	501-750	79	13	4	5	192
	751-1000	78	9	4	8	195
	1001-1500	90	5	3	2	183
	Powyżej 1500 zł	93	3	1	3	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	67	17	7	9	234
	Średnie	78	10	5	7	413
	Dobre	89	4	2	5	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	84	13	2	2	54
	Raz w tygodniu	80	9	5	6	544
	1-2 razy w miesiącu	78	11	4	7	179
	Kilka razy w roku	78	8	4	9	202
	W ogóle nie uczestniczy	81	9	4	6	109
Poglądy polityczne	Lewica	84	6	6	3	160
	Centrum	81	9	3	6	356
	Prawica	88	7	2	3	370
	Trudno powiedzieć	59	16	7	17	203

Tabela 3

		Czy od roku 1989 w Pana(i) miejscowości:				Liczba osób
		zmieniło się na lepsze	zmieniło się na gorsze	praktycznie nic się nie zmieniło	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		71	11	13	5	1089
Płeć	Mężczyźni	75	10	11	4	512
	Kobiety	67	12	15	7	577
Wiek	18-24 lata	61	7	14	19	160
	25-34	81	5	8	7	201
	35-44	77	9	13	2	185
	45-54	73	9	15	3	158
	55-64	70	17	13	1	196
	65 lat i więcej	62	18	18	3	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	60	14	22	5	415
	Miasto do 20 tys.	61	14	15	10	147
	20-100 tys.	80	8	7	5	209
	101-500 tys.	79	11	6	5	173
	501 tys. i więcej mieszk.	88	4	4	5	146
Wykształcenie	Podstawowe	55	17	20	8	293
	Zasadnicze zawodowe	70	12	13	5	274
	Średnie	76	8	11	5	369
	Wyższe	87	5	5	3	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	89	6	3	2	80
	Średni personel, technicy	100				31
	Pracownicy adm.-biurowi	80	6	8	6	87
	Pracownicy usług	69	5	18	8	52
	Robotnicy wykwalifikowani	78	9	9	4	152
	Robotnicy niewykwalifik.	73	12	14	2	62
	Rolnicy	62	10	27		58
	Pracujący na własny rach.	87	2	4	7	33
Bierni zawodowo	Renciści	58	17	19	6	76
	Emeryci	63	17	18	2	225
	Uczniowie i studenci	65	6	9	20	109
	Bezrobotni	56	18	19	6	65
	Gospodynie domowe i inni	67	13	12	8	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	82	8	8	2	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	81	6	8	4	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	81	5	7	7	224
	prywatnym gosp. rolnym	57	11	33		54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	61	15	17	8	257
	501-750	68	15	14	3	192
	751-1000	73	10	11	7	195
	1001-1500	80	8	11	2	183
	Powyżej 1500 zł	85	7	5	3	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	61	18	16	5	234
	Średnie	67	12	17	5	413
	Dobre	79	6	8	7	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	70	18	11	2	54
	Raz w tygodniu	70	11	14	5	544
	1-2 razy w miesiącu	72	10	13	4	179
	Kilka razy w roku	68	10	12	11	202
	W ogóle nie uczestniczy	78	9	10	2	109
Poglądy polityczne	Lewica	78	10	9	3	160
	Centrum	70	10	14	6	356
	Prawica	76	11	12	2	370
	Trudno powiedzieć	57	12	17	14	203

Tabela 4

		Czy patrząc z perspektywy czasu może Pan(i) powiedzieć, że koszty związane z transformacją ustrojową w Polsce po roku 1989 okazały się w stosunku do uzyskanych rezultatów:				Liczba osób
		o wiele za duże	duże, ale warte poniesienia	niezbyt duże	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		18	49	13	19	1089
Płeć	Mężczyźni	20	53	13	14	512
	Kobiety	17	46	13	24	577
Wiek	18-24 lata	8	44	16	32	160
	25-34	11	55	13	21	201
	35-44	22	55	15	8	185
	45-54	25	53	8	14	158
	55-64	23	45	13	19	196
	65 lat i więcej	21	44	13	22	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	20	44	15	22	415
	Miasto do 20 tys.	20	40	11	29	147
	20-100 tys.	22	51	10	18	209
	101-500 tys.	18	54	14	15	173
	501 tys. i więcej mieszk.	9	67	13	11	146
Wykształcenie	Podstawowe	20	31	16	32	293
	Zasadnicze zawodowe	20	46	17	17	274
	Średnie	18	59	9	14	369
	Wyższe	13	65	12	9	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	10	70	14	5	80
	Średni personel, technicy	12	74	2	12	31
	Pracownicy adm.-biurowi	15	65	4	16	87
	Pracownicy usług	18	48	16	18	52
	Robotnicy wykwalifikowani	21	52	13	14	152
	Robotnicy niewykwalifik.	16	49	10	26	62
	Rolnicy	28	34	16	21	58
Pracujący na własny rach.	11	65	9	14	33	
Bierni zawodowo	Renciści	20	37	16	26	76
	Emeryci	22	43	13	21	225
	Uczniowie i studenci	7	45	16	32	109
	Bezrobotni	31	37	13	19	65
	Gospodynie domowe i inni	18	47	20	15	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	21	60	10	9	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	15	58	13	15	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	14	56	11	19	224
	prywatnym gosp. rolnym	25	33	17	25	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	24	37	14	25	257
	501-750	22	42	13	23	192
	751-1000	14	54	12	19	195
	1001-1500	15	63	14	8	183
	Powyżej 1500 zł	7	72	8	12	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	32	36	12	20	234
	Średnie	20	43	14	22	413
	Dobre	9	62	12	16	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	19	53	11	17	54
	Raz w tygodniu	17	47	14	22	544
	1-2 razy w miesiącu	21	52	10	16	179
	Kilka razy w roku	18	49	13	19	202
	W ogóle nie uczestniczy	22	52	15	12	109
Poglądy polityczne	Lewica	28	49	12	11	160
	Centrum	19	50	15	15	356
	Prawica	13	63	13	11	370
	Trudno powiedzieć	19	23	9	49	203

Tabela 5

		Czy zmiany, jakie zaszły w Polsce od roku '89, przyniosły ludziom więcej korzyści czy strat?				Liczba osób
		Więcej korzyści %	Tyle samo korzyści, co strat %	Więcej strat %	Trudno powiedzieć %	
Ogółem		56	26	12	6	1089
Płeć	Mężczyźni	64	23	9	4	512
	Kobiety	50	28	14	8	577
Wiek	18-24 lata	62	14	8	16	160
	25-34	61	26	6	7	201
	35-44	61	27	9	3	185
	45-54	57	27	12	4	158
	55-64	50	28	19	3	196
	65 lat i więcej	47	30	17	6	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	47	31	16	6	415
	Miasto do 20 tys.	50	24	16	10	147
	20-100 tys.	55	26	10	8	209
	101-500 tys. 501 tys. i więcej mieszk.	63 81	22 14	9 2	6 3	173 146
Wykształcenie	Podstawowe	38	32	21	8	293
	Zasadnicze zawodowe	54	28	12	6	274
	Średnie	64	21	8	7	369
	Wyższe	75	19	4	2	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	81	12	4	2	80
	Średni personel, technicy	81	12	7		31
	Pracownicy adm.-biurowi	64	26	3	7	87
	Pracownicy usług	59	21	10	9	52
	Robotnicy wykwalifikowani	57	25	10	7	152
	Robotnicy niewykwalifik.	58	21	13	7	62
	Rolnicy Pracujący na własny rach.	32 73	45 22	20	3 5	58 33
Bierni zawodowo	Renciści	48	27	21	4	76
	Emeryci	47	29	19	4	225
	Uczniowie i studenci	68	11	7	13	109
	Bezrobotni	38	40	15	7	65
	Gospodynie domowe i inni	49	38	7	7	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	64	22	9	6	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	73	14	8	5	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	67	23	4	7	224
	prywatnym gosp. rolnym	30	46	21	3	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	40	32	21	6	257
	501-750	53	27	16	4	192
	751-1000	58	24	8	10	195
	1001-1500	65	25	8	2	183
	Powyżej 1500 zł	78	17	2	3	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	35	36	26	3	234
	Średnie	51	29	12	8	413
	Dobre	72	17	5	6	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	63	16	20	2	54
	Raz w tygodniu	56	26	11	8	544
	1-2 razy w miesiącu	52	33	11	3	179
	Kilka razy w roku	57	23	11	9	202
	W ogóle nie uczestniczy	62	22	14	2	109
Poglądy polityczne	Lewica	53	26	18	4	160
	Centrum	51	33	11	5	356
	Prawica	73	18	6	3	370
	Trudno powiedzieć	37	26	20	16	203

Tabela 6

		Słyszysz różne opinie o skutkach zmian w naszym kraju. Gdyby Pan(i) miał(a) określić sytuację swoją i swojej rodziny, to czy zaliczył(a)by Pan(i) siebie:				Liczba osób
		do tych, którzy zyskali na zmianach	do tych, którzy stracili na zmianach	do tych, którzy ani nie zyskali, ani nie stracili	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		30	14	49	7	1089
Płeć	Mężczyźni	35	14	44	7	512
	Kobiety	25	13	54	9	577
Wiek	18-24 lata	35	6	42	17	160
	25-34	35	7	49	9	201
	35-44	40	14	42	4	185
	45-54	28	16	52	4	158
	55-64	24	20	51	5	196
	65 lat i więcej	16	18	57	8	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	23	15	53	10	415
	Miasto do 20 tys.	27	23	40	10	147
	20-100 tys.	34	12	48	6	209
	101-500 tys.	31	9	55	5	173
	501 tys. i więcej mieszk.	44	9	43	5	146
Wykształcenie	Podstawowe	16	17	54	12	293
	Zasadnicze zawodowe	24	15	55	6	274
	Średnie	35	14	45	6	369
	Wyższe	53	4	38	6	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	58	5	33	4	80
	Średni personel, technicy	42	3	56		31
	Pracownicy adm.-biurowi	41	5	46	8	87
	Pracownicy usług	21	17	53	9	52
	Robotnicy wykwalifikowani	39	12	42	7	152
	Robotnicy niewykwalifik.	23	20	49	8	62
	Rolnicy	17	13	57	12	58
Pracujący na własny rach.	46	8	38	7	33	
Bierni zawodowo	Renciści	18	15	55	12	76
	Emeryci	17	20	57	6	225
	Uczniowie i studenci	42	2	39	16	109
	Bezrobotni	14	32	52	2	65
	Gospodynie domowe i inni	19	13	63	4	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	42	7	45	5	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	45	10	38	7	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	36	11	44	8	224
	prywatnym gosp. rolnym	13	14	59	13	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	17	20	55	8	257
	501-750	21	20	53	7	192
	751-1000	29	11	53	7	195
	1001-1500	38	9	51	2	183
	Powyżej 1500 zł	55	2	37	5	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	9	33	52	6	234
	Średnie	18	13	60	9	413
	Dobre	51	4	37	7	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	38	11	50	2	54
	Raz w tygodniu	28	11	53	8	544
	1-2 razy w miesiącu	27	22	44	8	179
	Kilka razy w roku	29	13	48	9	202
	W ogóle nie uczestniczy	37	16	40	7	109
Poglądy polityczne	Lewica	35	19	42	4	160
	Centrum	23	14	56	7	356
	Prawica	40	9	46	5	370
	Trudno powiedzieć	17	16	49	17	203

Tabela 7

		Czy sądzi Pan(i), że Polska i Polacy wykorzystali szansę, jaką dawały im przemiany ustrojowe po 1989 roku, czy też nie?			Liczba osób
		Tak, wykorzystali na tyle, na ile było to możliwe	Nie, szanse te nie zostały wykorzystane w dostatecznym stopniu	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		34	50	16	1089
Płeć	Mężczyźni	35	52	13	512
	Kobiety	33	49	18	577
Wiek	18-24 lata	38	39	23	160
	25-34	31	51	18	201
	35-44	39	54	7	185
	45-54	30	58	12	158
	55-64	29	57	14	196
	65 lat i więcej	34	44	22	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	33	48	19	415
	Miasto do 20 tys.	35	45	20	147
	20-100 tys.	36	49	15	209
	101-500 tys.	34	53	14	173
	501 tys. i więcej mieszk.	31	61	8	146
Wykształcenie	Podstawowe	33	41	26	293
	Zasadnicze zawodowe	30	51	19	274
	Średnie	34	56	10	369
	Wyższe	41	53	6	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	37	56	7	80
	Średni personel, technicy	33	59	9	31
	Pracownicy adm.-biurowi	36	57	7	87
	Pracownicy usług	36	43	21	52
	Robotnicy wykwalifikowani	36	50	14	152
	Robotnicy niewykwalifik.	24	52	24	62
	Rolnicy	26	59	14	58
Pracujący na własny rach.	33	54	13	33	
Bierni zawodowo	Renciści	33	43	24	76
	Emeryci	34	49	17	225
	Uczniowie i studenci	44	37	19	109
	Bezrobotni	23	57	20	65
	Gospodynie domowe i inni	29	57	14	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	36	52	13	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	33	53	14	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	35	51	14	224
	prywatnym gosp. rolnym	19	63	17	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	28	51	21	257
	501-750	35	47	18	192
	751-1000	35	49	16	195
	1001-1500	33	59	8	183
	Powyżej 1500 zł	41	50	9	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	25	55	20	234
	Średnie	30	51	18	413
	Dobre	41	47	12	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	45	37	17	54
	Raz w tygodniu	35	50	15	544
	1-2 razy w miesiącu	35	50	15	179
	Kilka razy w roku	27	52	21	202
	W ogóle nie uczestniczy	31	58	11	109
Poglądy polityczne	Lewica	41	50	9	160
	Centrum	32	57	10	356
	Prawica	38	51	11	370
	Trudno powiedzieć	22	38	40	203

Tabela 8

		Jeśli myśli Pan(i) o tym, co się wydarzyło, zmieniło w Polsce w ciągu ostatnich dwudziestu lat, a więc od roku 1989, to co Pan(i) wtedy czuje? Proszę wskazać dwa odczucia, która najczęściej Panu(i) wówczas towarzyszą								Liczba osób
		Duma	Rozgoryczenie	Zadowolenie	Rozczarowanie	Niezadowolenie	Radość	Obojętność	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	%	%	
Ogółem		13	12	32	29	19	11	24	9	1089
Płeć	Mężczyźni	13	10	37	29	16	12	26	7	512
	Kobiety	13	13	27	29	21	11	22	11	577
Wiek	18-24 lata	13	4	33	15	14	11	30	20	160
	25-34	12	9	40	22	16	12	26	9	201
	35-44	17	12	37	32	16	13	24	6	185
	45-54	13	17	27	37	22	11	18	9	158
	55-64	15	13	28	36	24	10	20	5	196
	65 lat i więcej	8	15	26	30	20	11	24	10	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	8	11	24	27	21	10	27	14	415
	Miasto do 20 tys.	11	15	27	35	22	8	19	8	147
	20-100 tys.	12	10	36	27	14	8	26	7	209
	101-500 tys.	17	12	34	31	19	11	23	7	173
	501 tys. i więcej mieszk.	25	9	50	27	14	25	19	6	146
Wykształcenie	Podstawowe	7	13	19	29	27	7	27	14	293
	Zasadnicze zawodowe	10	14	30	35	18	9	23	8	274
	Średnie	14	11	35	28	16	15	25	9	369
	Wyższe	26	6	53	20	10	15	16	5	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	30	5	63	19	7	13	14	2	80
	Średni personel, technicy	16	4	38	24	20	30	18	5	31
	Pracownicy adm.-biurowi	17	8	36	31	14	13	22	9	87
	Pracownicy usług	17	14	42	25	8	11	23	11	52
	Robotnicy wykwalifikowani	15	13	34	29	14	10	25	7	152
	Robotnicy niewykwalifik.	11	7	20	28	27	16	32	8	62
	Rolnicy	4	14	5	35	36		27	23	58
Pracujący na własny rach.	13	3	45	11	10	17	23	11	33	
Bierni zawodowo	Renciści	8	17	22	32	23	14	18	11	76
	Emeryci	10	15	27	35	24	9	23	6	225
	Uczniowie i studenci	15	5	40	11	13	13	26	18	109
	Bezrobotni	5	18	21	51	23	11	27	5	65
	Gospodynie domowe i inni	7	16	29	30	20	8	30	13	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	18	11	35	34	13	12	21	7	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	22	9	49	22	13	11	21	5	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	18	8	41	20	13	14	26	9	224
	prywatnym gosp. rolnym	4	12	6	40	43		25	17	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	9	16	17	37	26	5	26	11	257
	501-750	10	8	27	29	24	12	28	8	192
	751-1000	10	12	34	27	12	14	29	8	195
	1001-1500	13	12	36	32	16	12	21	7	183
	Powyżej 1500 zł	28	8	57	18	7	20	16	7	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	7	17	17	43	32	6	25	6	234
	Średnie	9	13	24	33	21	9	25	11	413
	Dobre	20	7	47	18	10	17	22	10	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	11	17	38	33	18	10	24	6	54
	Raz w tygodniu	13	12	31	30	19	10	23	10	544
	1-2 razy w miesiącu	16	12	27	25	21	11	26	10	179
	Kilka razy w roku	11	7	33	29	15	13	27	10	202
	W ogóle nie uczestniczy	10	12	38	29	20	15	17	9	109
Poglądy polityczne	Lewica	10	16	34	33	18	11	25	5	160
	Centrum	13	13	30	33	22	10	25	6	356
	Prawica	19	9	41	26	13	17	20	7	370
	Trudno powiedzieć	3	11	17	23	23	5	27	24	203

Tabela 9

		Gdy myśli Pan(i) o tym, jaka będzie Polska za następne dwadzieścia lat, to czy patrzy Pan(i) w przyszłość raczej z nadzieją czy też raczej z obawą?				Liczba osób
		Raczej z nadzieją	Raczej z obawą	W równym stopniu z nadzieją, co z obawą	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		43	31	22	4	1089
Płeć	Mężczyźni	47	27	23	2	512
	Kobiety	40	35	22	4	577
Wiek	18-24 lata	58	21	17	4	160
	25-34	47	26	26	1	201
	35-44	43	34	20	3	185
	45-54	37	35	27	1	158
	55-64	42	36	18	3	196
	65 lat i więcej	33	36	25	7	189
Miejsce zamieszkania	Wieś	39	37	22	3	415
	Miasto do 20 tys.	40	34	20	6	147
	20-100 tys.	45	32	20	4	209
	101-500 tys.	44	27	27	2	173
	501 tys. i więcej mieszk.	57	18	24	2	146
Wykształcenie	Podstawowe	40	33	21	6	293
	Zasadnicze zawodowe	38	40	20	2	274
	Średnie	45	28	24	3	369
	Wyższe	55	20	25	1	153
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	65	14	21		80
	Średni personel, technicy	56	23	22		31
	Pracownicy adm.-biurowi	50	26	19	5	87
	Pracownicy usług	49	24	25	2	52
	Robotnicy wykwalifikowani	41	32	25	1	152
	Robotnicy niewykwalifik.	43	34	20	3	62
	Rolnicy	23	51	24	2	58
Pracujący na własny rach.	48	24	28		33	
Bierni zawodowo	Renciści	32	40	20	8	76
	Emeryci	34	36	24	6	225
	Uczniowie i studenci	64	16	17	2	109
	Bezrobotni	36	40	20	4	65
	Gospodynie domowe i inni	33	39	25	2	60
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	47	32	20	1	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	53	20	24	3	88
	sekt. pryw. poza rolnict.	49	25	24	2	224
	prywatnym gosp. rolnym	24	49	25	2	54
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	35	44	19	3	257
	501-750	37	35	26	2	192
	751-1000	45	28	21	6	195
	1001-1500	47	29	22	2	183
	Powyżej 1500 zł	60	13	22	4	119
Ocena własnych war. mater.	Złe	32	47	18	3	234
	Średnie	32	37	26	4	413
	Dobre	60	17	21	2	442
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	40	50	10		54
	Raz w tygodniu	41	33	23	3	544
	1-2 razy w miesiącu	45	27	25	3	179
	Kilka razy w roku	43	28	23	5	202
	W ogóle nie uczestniczy	52	27	19	2	109
Poglądy polityczne	Lewica	45	32	21	3	160
	Centrum	38	37	23	2	356
	Prawica	52	25	23	1	370
	Trudno powiedzieć	35	34	21	10	203